

*Грушак І. В.,
концертмейстер,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Борисенко Н. С.,
викладач,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка*

ЗНАЧУЩІСТЬ СТИЛЬОВИХ ПРОЦЕСІВ ЕПОХИ РОМАНТИЗМУ ДЛЯ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Музика XIX століття, а саме епохи романтизму не залишається лише в минулому. Це тільки один її обрис, інший – звернений у сьогодення. Традиції цієї епохи стоять на порозі «новітньої» історії музики та продовжують жити художню фантазію композиторів сучасності.

Романтизм у мистецтві – явище складне і неоднорідне. У кожній національній культурі, залежно від особливостей суспільно-політичного розвитку країни, її історії, психологічного складу народу, художніх традицій, стилістичні ознаки романтизму щоразу набували своєрідного вираження. Цим і пояснюється багатство його національних виявів. Якщо нижня хронологічна межа «музичного XIX століття» ясно окреслена Французькою революцією, то його верхній рубіж вимальовується далеко не так чітко. Так, наприклад, вершина художніх устремлінь «лірико-психологічної епохи» у сфері інструментальної музики – буквально збігається за часом з «Післяполудневим відпочинком фавна» К. Дебюссі, який відкрив епоху імпресіонізму в музиці.

Актуальність даного питання для сучасної мистецької освіти полягає в тому, що епоха романтизму явилася опорним пунктом для багатьох поколінь композиторів і зіграла неабияку роль у розвитку музичної культури, а також в тому, що композитори, які стояли біля витоків романтизму, котрі заклали основну ідеологію напрямку, зумовили своєю творчістю виникнення основних естетичних категорій європейського суспільства. Композитори–романтики серед інших нововведень, привнесених в музику, створили й нові жанри.

Дослідження стильових процесів епохи Романтизму активізувалося лише в XXI столітті, зокрема:

- Л. Корній уперше розглянула еволюцію музичного романтизму на тлі історичних, соціальних і культурних процесів XIX століття. [1];

- Л. Кияновська дослідила стильову еволюцію в музичній культурі Галичини XIX – XX століть [2];

- питання романтизму в українській музичній культурі XIX ст. порушено і в колективній праці науковців ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України [3];

- О. Лігус розглядає романтизм в українській фортепіанній музиці [4, с. 94–103.].

Розгляд питання українського фортепіанного романтизму викликано необхідністю опрацювання маловідомих сторінок історії українського музичного мистецтва. Не дивлячись на наявність низки досліджень, в яких розглядалися музичні твори епохи романтизму, своєрідність композиторського нащадку важливого в нашій культурі періоду,

упродовж якого сформувалася й еволюціонувала національна музична класика, досі залишається малодослідженою. Одна з причин – тривале неприйняття романтизму в радянські часи, коли через упередженість та ідеологічну зайнятість наукової думки під сумнів ставився сам факт його існування.

Пісня без слів – провідний фортепіанний жанр епохи романтизму. Започаткований Ф. Мендельсоном у 30 – х роках XIX століття, він упродовж цілого століття розвивався в музиці різних національних культур. До вказаного жанру зверталися й українські композитори – Й. Витвицький, Т. Шпаковський, М. Лисенко, Д. Січинський, Я. Степовий, С. Людкевич. Популярність її була зумовлена передусім її генетичним зв'язком з первинним жанром фольклору – піснею, що була основним інтонаційним джерелом романтичної творчості.

Ми поділяємо думку О. Лігус про те, що сама концепція жанру та його модель, створені ще Ф. Мендельсоном, виявилися прийнятними музичною культурою завдяки таким романтичним особливостям, як: камерність форми (тип фортепіанної мініатюри), універсальність піаністичної техніки, розрахованої як на побутово-аматорське, так і професійне виконання, та багатство образного змісту [4]. Це вкрай важливо для здобувачів вищої освіти, а саме для збагачення та урізноманітнення їх виконавського репертуару.

Від середини XIX століття у романтичному ключі проходить становлення й українська композиторська школа, зокрема, у 1863 році С. Гулак–Артемівський написав першу українську оперу, а з 1870 – х рр. до українського фольклору й поезії звертаються М. Лисенко, О. Ніжанківський, А. Вахнянін та ін.

Представником романтичного напрямку в українській музиці був Тимофій Безуглий, який створив жалібний марш на смерть Тараса Шевченка (опубліковано у 1861 році) – один із перших фортепіанних творів на шевченківську тематику. В українському мистецтві найбільш бурхливо й плідно розвивався пізній напрямок романтизму та формувалася новий тип митця, який поєднував творчість із громадською діяльністю.

Слід зазначити, що український музичний романтизм проходив різні етапи:

- засвоєння стилевих особливостей інонаціональної європейської музики романтичного стилю;
- залучення до композиторської творчості фольклорних джерел із поступовим опануванням народнопісенного стилю;
- контамінація (змішування) народно-національного компонента з інонаціональним (як, наприклад, варіації на народну тему, у яких використовується західноєвропейська романтична стилістика);
- стильова адаптація «чужого» до «свого», що приводить до асиміляції інонаціонального компонента в контексті національному;
- виникнення нових стилевих ознак (стильова генерація в розумінні породження нової стильової якості), завдяки яким створюється сформований національний стиль [5].

У першому десятилітті XIX століття були заклади світського спрямування, у яких навчали музиці, зокрема, у Харківському університеті. Цей університет мав відділ «вільних мистецтв», до якого входила музика, а в штаті університету були вчителі музики. Учні займалися музикою за бажанням. У музичному класі вони навчалися грати на фортепіано та на різних оркестрових інструментах (переважно на скрипці). Гри на скрипці й фортепіано

навчав І. Вітковський. Крім того, він диригував оркестром, писав музику. Його вважали учнем Й. Гайдна. Учителем музики працював й І. Лозинський [5].

Надалі музика займала все більше місце в навчальних закладах, зокрема, у гімназіях (Першій Київській, Катеринославській, Ніжинській), Кременецькому лицей. У гімназіях і лицейх часто були вчителі музики, які навчали охочих учнів; деякі середні заклади мали оркестри або хори.

Хоча повну картину музичного мистецтва перших десятиліть ХІХ століття відтворити важко, проте ті твори, які збереглися, свідчать, що в цей час розвиваються різні жанри світської музики: пісня–романс, музично–драматичні та інструментальні твори. Змінюється стильова ситуація: відбувається перехід від класицизму до романтизму, виникають ознаки романтичного стилю в різних жанрах [6].

У цей час виникає усвідомлення того, що кожна національна культура є самобутнім явищем й одночасно складовою частиною світового багатства. Романтики свідомо прагнули творити літературу й мистецтво з яскравими самобутніми національними рисами.

І на сьогодні творче надбання композиторів–романтиків не втрачає своєї популярності для вивчення та виконання. Зокрема, 14 та 15 лютого 2004 року у приміщенні Київського Театру оперети відбувся Другий Всеукраїнський фестиваль «Київська Русь», музичною темою якого був романтизм – одна з найцікавіших сторінок в класичній музиці України ХІХ – початку ХХ століть. У концертах брали участь: Національна заслужена академічна капела України «Думка» представила твори К. Стеценка («Благослови, душе моя, Господа», «Милість спокоєм» на вірші Тараса Шевченка), Народний артист України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, соліст Національної опери України Роман Майборода проспівав твори Я. Степового («Із–за гаю сонце сходить» на вірші Тараса Шевченка, «Степ»), М. Лисенка («Безмежне поле» на слова Івана Франка). Заслужена артистка України, солістка Національної опери України Оксана Дика виконала арію Дідони з опери М. Лисенка «Енеїда» і «Ой, одна я, одна» – також М. Лисенка.

Слід сказати, що Всеукраїнський фестиваль «Київська Русь», що був заснований в травні 2001 року задля поширення й розвитку української музичної культури в Україні та за її межами, прагне показати багатство української музичної традиції крізь віки через фольклорну, академічну й сучасну музику українських митців. Важливою складовою фестивалю була презентація аудіо – збірки з трьох компакт–дисків, куди увійшли твори, записані протягом трьох днів Першого фестивалю. А 3000 примірників цієї музичної збірки було безкоштовно розповсюджено серед навчальних закладів, фонобібліотек, в тому числі й за кордоном. Як відзначив президент Фестивалю, диски з шедеврами української музики мають бути на полицях крамниць, на уроках у школах, університетах, на радіо та телебаченні [7].

Жодна епоха до ХІХ століття не подарувала світові стільки талановитих композиторів і виконавців і стільки видатних музичних шедеврів як епоха романтизму. Тому в музиці романтизм розвивається протягом усього ХІХ століття, він представлений найбільшим (в порівнянні з іншими стилями) кількістю геніальних композиторських імен та видатних музичних творів, які й до сих пір заповнюють концертні афіші та входять до виконавського репертуару здобувачів мистецьких спеціальностей навчальних закладів різних рівнів.

Таким чином, зважаючи на вище викладене, ми дійшли висновку – епоха романтизму явилася опорним пунктом для багатьох поколінь композиторів і зіграла величезну роль у розвитку музичної культури, а також в тому, що композитори, які стояли біля її витоків,

зумовили своєю творчістю виникнення основних естетичних категорій сучасного європейського суспільства, які не втратили своєї актуальності й на сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корній Л.П. Історія української музики. Ч. III. XIX ст. Київ; Нью-Йорк : вид. М.П. Коць, 2001. 478 с.
2. Кияновська Л.О. Сильова еволюція галицької музичної культури XIX – XX ст. монографія : Тернопіль : Астон, 2000. 339 с.
3. Історія української музики: У 6 т., Т. 2: XIX ст. НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. Київ : 2009. 800 с.
4. Лігус О.М. Сильовий поступ романтизму в українській фортепіанній музиці XIX – початку XX ст. *Вісник КНУКіМ. Серія : Мистецтвознавство*. 2016. Вип. 34. С. 94–103.
5. Доба Романтизму (XIX століття) : URL: <http://ukrnotes.in.ua/romantyzm.php> (дата звернення 21.04.2023).
6. Корній Л.П, Сюта Б.О Українська музична культура. Погляд крізь віки. К.: Музична Україна, 2014. 592 с.
7. Романтизм в українській музиці : URL: <https://www.ar25.org/article/romantyzm-v-ukrayinskiy-muzyci.html> (дата звернення 21.04.2023).